

„Ezek sorsszerű dolgok...”
Néhány gondolat Eckhardt Mária és az
Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára kapcsolatáról

Eckhardt Mária 1966–1973 között az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára tudományos munkatársa, könyvtárosa volt. Feladatai közé tartozott többek között a Lavotta-féle kötetes kéziratjegyzék¹ Liszt-autográfjainak tudományos igényű újra-katalogizálása, mely munkájával egy nemes intézménytörténeti hagyományhoz kapcsolódott: a zeneszerző személyét és életművét mindig kiemelten kezelték a Széchényi Könyvtárban – pontosabban a Nemzeti Múzeumban. Isoz Kálmán, a Zeneműtár alapító–vezetője rendezte a Nemzeti Múzeum 1911-es centenáriumi Liszt-élműkiállítását, és a későbbiekben több, a zeneszerzővel kapcsolatos írása jelent meg.² A rákövetkező évtizedek folyamán a Zeneműtár mindenkori vezetői, így Kecskeméti István³ céltudatos állományépítő munkájának eredményeképp – melyet akkoriban a könyvtár nagyvonalú gyarapítási politikája is támogatott – az 1970-es évek elejére az Országos Széchényi Könyvtár mintegy félszáz hangjegyes Liszt autográfjával számszerűleg és fontosságban is a zeneszerző műveinek az ország egyik legjelentősebb gyűjteményével rendelkezett. Így Eckhardt Mária Liszt Ferenc kéziratainak vizsgálatá

-
- 1 LAVOTTA Rezső (közr.): *Zenei kéziratok II. Kézírtos zeneművek* (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1940).
 - 2 ISOZ Kálmán: *A Liszt Ferenc emlékkiállítás lajstroma* (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 1911). Isoz ugyancsak közreműködött a Zeneművészeti Főiskola első Liszt-emlékszobájának kialakításában, s tagja volt az 1936-os Liszt emlékévé végrehajtó bizottságának. Liszt-vonatkozású munkáiból többek között lásd: *Előszó a Zeneművészeti Főiskola első Liszt-emlékszobájának katalógusához*, 1925; „Liszt és Budapest”, *Muzsika* 1/1–2 (1929. február–március), 33–46.; *Liszt Ferenc. Vetített képes előadás*, 1936; Liszt három Petrarca szonettjéről, Magyar Rádió, 1941. január 21.; uez: in Isoz Kálmán (szerk.): *Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Évkönyve az 1941/42-iki tanévről* (Budapest, Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1942).
 - 3 Kecskeméti István (1920–1999): zenetörténész, 1966–1981 között a Zeneműtár vezetője. Ide: „Nagyértékű kézírtos források a Zeneműtár szerzeményei között”, *OSZK Híradó* 14/9–10 (1971. október), 133–135.; P. ECKHARDT Mária: „Liszt-kéziratok a Zeneműtárban”, *OSZK Híradó* 22/4–5 (1979), 91–93.

során nemcsak több töredékes művet azonosíthatott, de korábban ismeretlen forrásláncok, valamint a könyvtár egyéb hangjegyes és szöveges dokumentumainak tanulmányozásával újabb kapcsolatrendszerek összefüggéseit is felismerte: megalapozta több évtizedes, a hazai és nemzetközi Liszt-kutatás történetében egyaránt kiemelt tudományos pályáját.

Azonban a könyvtárban eltöltött esztendőik alatt Eckhardt Mária a Zeneműtár más állományrészeinek feldolgozásában, forrásfeltáró rendezésében–rendszerzésében is jelentős munkát végzett. Jómagam a gyűjtemény mindennapi használata, illetve történeti kutatásaim során lépten-nyomon találkozhattam gondos munkájával. Legyen szó a belső használatra készült címléírásokra kerülő ETO-számsorokról,⁴ a kéziratállomány egyes darabjaira felragasztott etikettek kalligrafikus raktári jelzeteiről, restaurálásukra vonatkozó megjegyzéseiről, a lajstrom-könyvek gondos bejegyzéseiről, vagy éppen az évek során viharvertté vált hagyatéki listákon olvasható, a további kutatást megalapozó bőséges adatokról. Az elvégzett könyvtárosi munka mennyisége, és persze minősége annál inkább figyelemre méltó, mivel a hivatalos életrajzi adatokban szereplő hét esztendő csak papírforma szerint bizonyul helyesnek. A Pollack Mihály téri épület⁵ falai között eltöltött évek száma valójában alig több, mint négy: egy év elteltével 1967 novemberét követően – néhány hónap ismételt munkába állás után – valójában csak 1970–1973 között vált intenzívvé.

A későbbi pályát sorsszerűen meghatározó Liszt-kutatás mellett Mária munkáját dicséri az Eszterházy-archívum OK zeneműtári jelzetű, a Kismartonban játszott operák anyagának revíziós-áttekintése. A Széchényi Könyvtárba 1949-ben bekerült hatalmas gyűjtemény Haydn vonatkozású kéziratái,⁶ valamint az Eszterházán bemutatott, OE jelzettel ellátott olasz operaanyag – Bartha Dénes, Somfai László és Vécsey Jenő kutatásainak köszönhetően – könyvtári szempontból is szépen rendezett volt, azonban a kismartoni repertoár megnyugtató rendszerzése az 1960-as évek közepéig nem történt meg. Az operák azonosítása nagy türelmet, sok utánajárást kívánt, mivel a kották egymás hegyén-hátán tornyosultak a folyamatosan raktárhiánnyal küzdő

4 Egyetemes Tizedes Osztályozás. Nemzetközi könyvtári osztályozórendszer, amely a dokumentumokat a tartalmuk szerint számokkal jelzett hierarchikus rendbe, tíz főosztályba csoportosítja. Ezt alapul véve, de a Zeneműtár sajátos igényeit szem előtt tartva, Vécsey Jenő (1945–1966 között a gyűjtemény osztályvezetője) módosított táblázatot készített, melyet közel ötven esztendőn át használtak a tári szakkatalógus készítői.

5 A Zeneműtár otthona harminc éven át (1954–1984 között) a mai Pollack Mihály tér 10-ben, az egykori Festetics-palota első emeletén volt. A Rádió ostromakor, 1956 októberében ezt a saroképületet több belövés is érte jelentős károkat okozva az állományban.

6 E kéziratok feldolgozása során megmaradtak az egykori archivárius, Hárich János által felállított jelzetsoportok, mely szerint az Ms. Mus. I. Joseph Haydn, az Ms. Mus. II. Michael Haydn, az Ms. Mus. III. Gregor Joseph Werner kompozícióit jelölte.

zenei gyűjtemény kis hátsó szobájában. Hol egy opera egészét kellett összerakni, hol pedig ki kellett találni, egy-egy elkeveredett szerepszólam, zenekari anyag melyik kompozícióhoz tartozik. Ugyancsak Mária volt, aki az úgynevezett vegyes, rezidenciális anyagok rendezését megkezdte. Ezek az 1950-es évek elején beérkezett tetemes mennyiségű, többnyire poros, kézírásos dokumentumok – köztük például a szerzetesrendek felszámolásakor berekvirált kották – kisebb-nagyobb kötegekben, lapokban, össze nem illő töredékekben, teljes összevisszaságban álltak, úgy, ahogyan annak idején a teherautókról ledobálták őket. Kolléganője, Vavrinecz Veronika szavaival: „Mari, Németh bácsi, a tár raktárosa segítségével valóságos kirakodóvásárt rendezett a raktárpolcok között a padlón, így csoportosította művenként a kottákat.” E kirakodóvásárnak köszönhető, hogy apránként ez az állományrész is feldolgozásra került, tartalmilag kutathatóvá vált; ismételt revíziós forrásfeltárása napjainkban zajlik.

A gyűjtemény egészét tekintve ugyancsak fontos volt az a munka, melyet Mária a vegyes tartalmú szerzői hagyatékok feltérképezése terén végzett. A nagy dobozokban összegyűjtött, rendezetlen és ilyen módon javarészt ismeretlen, ám számtalan értékes személyes vonatkozású dokumentumot – leveleket, műsorlapokat, kritikagyűjteményeket, fényképeket, esetenként tárgyi emlékeket – tartalmazó gyűjtemények fontos emlékei zenei művelődéstörténetünknek. Ám mivel nem illeszkedtek a zenei gyűjtemény törzsállományához, elsődleges áttekintésük csak az 1962-es esztendő folyamán eltervezett, raktárrendezéssel egybekötött állományrevízió kapcsán indulhatott el. A kezdetek Kecskeméti István nevéhez fűződnek, tőle vette át a feladatot Eckhardt Mária, aki az alábbi művészek hátrahagyott emlékeinek, számszerűen is imponáló mennyiségű, első összegzését készítette el: Braun Paula,⁷ Csuka Béla,⁸ Kurucz János,⁹ Csanády Virgil,¹⁰ Jámbor Jenő,¹¹ Karvaly Viktor.¹² Végül, de nem utolsó sorban, ne maradjon ki a sorból az a negyvenegy könyvtári egységből álló,

7 Braun Paula (1881–1962): zongoraművész, zongorapedagógus. Hagyatékának tartalma (a tári törzsállományban elhelyezett nyomtatványokon túl) közel ezer darab fénykép, műsorlap, kisnyomtatvány, szöveges kézirat.

8 Csuka Béla (1883–1957): gordonka és viola da gamba művész. Hagyatéka a tári törzsállományban elhelyezett kottagyűjteménye és könyvtára mellett további 180 tétel személyes dokumentumot tartalmaz.

9 Kurucz János (1883–1940): zeneszerző–nótaszerző. Hagyatékában közel nyolcvan, a jegyzékben nem részletezett típusú dokumentum található.

10 Csanády Virgil (?-1921/24): zenetanár, műkedvelő zeneszerző. Hagyatéka a korabeli jegyzék szerint 94 fólió hangjegyes zenei kéziratot és 191 fólió szöveges kéziratot tartalmaz.

11 Jámbor Jenő [Eugen Jambor] (1854–1914): jogász, zeneszerző. Gyűjteménye mintegy hatszáz, ún. vegyes típusú dokumentumból: kisnyomtatványokból, levelekből áll.

12 Karvaly Viktor (1887–1967): zeneszerző, karnagy, 1922–1948 között a Fővárosi Énekkar dirigense. Az Eckhardt Mária által feldolgozott dokumentumok száma több mint félezer.

LI-III jelzetű Liszt-gyűjtemény sem, amely különböző forrásokból származó, jelentékeny anyagot: többek között a zeneszerző személyével kapcsolatos plakátokat, díszokleveleket, újságkivágatokat tartalmazott.¹³ Mária első tudományos közleménye is a hagyatékokhoz, nevezetesen a Dohnányi-hagyatékhoz fűződik.¹⁴ Kecskeméti István biztatására válogatta ki a levelek közül azt a néhányat, melyet a legérdekesebbnek tartott. Publikációja 1967 folyamán a *Magyar Zene* és a *Studia Musicologica* hasábjain is megjelenhetett, s mind a mai napig fontos momentuma a Dohnányi-kutatás történetének.¹⁵

Nyilatkozataiban Eckhardt Mária gyakran kifejtette, életében meghatározó fontosságú volt, hogy a szellemi munka – tudományos kutatásainak eredményei – valamint a gyakorlati muzsikálás, a kóruséneklés összekapcsolódjon. Ezt az elvet tartotta szem előtt, amikor az Országos Széchényi Könyvtár 1970-ben megalakult kamarakórusának repertoárját kialakította. Az amatőr kórus adottságait figyelembe véve együttesével olyan műveket is megszólaltatott, amelyeket mások nem, vagy csak ritkán énekeltek, s valamilyen módon a Zeneműtár állományához kapcsolódtak. Műsorukon Johann Georg Albrechtsberger, Franz Xaver Süssmayr, Georg Druschetzky, Michael Haydn művek hangzottak el, és – egyebek mellett – megszólaltatták néhány Liszt mű olyan verzióját is, melynek kézírata ugyancsak a könyvtárban található.¹⁶ A kórusnak azonban egyéb, a Zeneműtár történetéhez kapcsolódó pontjai is vannak. Megalakulása valójában újraszerveződés volt, azonban ezt a fiatalok akkoriban aligha tudták, vagy ha igen, nem tartották fontosnak hangsúlyozni. Mint a korabeli iratokból kiderült, a könyvtár első énekkara 1952-ben szerveződött. A változó létszámú, általában 15–20 tagból álló alkalmi együttes a vele párhuzamosan működő könyvtári kamarazenekarral – Falvy Zoltán, a zenei gyűjtemény akkori munkatársa, a Zene-tudományi Intézet későbbi igazgatójának vezetésével – népdalok, mozgalmi dalok, csasztkák előadásával színesítette a könyvtár hivatalos rendezvényeit. Az új kórus azonban nemcsak gyűjteménytörténeti vonatkozásban, de kutatástörténeti

13 Ez a gyűjtemény 2009-ben átkerült a Zeneakadémia Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpontba. Eckhardt Mária ugyancsak jelentős revíziós munkát végzett a Zeneműtár korábban már feldolgozott Liszt-hagyatékában, a LI-I jelzetű, ún. Liszt Eduard-féle gyűjteményben, valamint a LI-II jelzetű, ún. Augusz Antal-féle gyűjteményben. (Előbbi 1977-ben intézményi állománycsere révén a Zeneakadémiára került, utóbbi mind a mai napig a Zeneműtárban található.)

14 Az Országos Széchényi Könyvtár Dohnányi-hagyatékáról többek között lásd KELEMEN ÉVA: „Az Országos Széchényi Könyvtár Dohnányi-gyűjteménye”, in SZ. FARKAS Márta (szerk.): *Dohnányi Évkönyv 2002* (Budapest, MTA Zene-tudományi Intézet, 2002), 149–160.

15 ECKHARDT Mária: „Érdekes levelek Dohnányi Ernő hagyatékából”, *Magyar Zene* 8/6 (1967. december), 613–626., valamint úő: „Briefe aus dem Nachlasse Ernő von Dohnányi” *Studia Musicologica* 9/3–4 (1967), 407–420.

16 Így például: a *Hymne de l'enfant' a son reveil* olasz nyelvű variánsát vagy a *Weimar's Volkslied-et*.

szempontból is fontos tradíció folytatója lett: hazai és külföldi hangversenyein felhangzó, ismeretlen darabok megszólaltatásával Vécsey Jenő nyomdokain haladt. Vécsey mindenkor fontosnak tartotta, hogy a könyvtár polcain porosodó művek új életre keljenek, s a nagyközönség számára ismertté váljanak. Ezt a célt szolgálták ismeretterjesztő rádióelőadásai, tudományos publikációi és az általa alapított *Musica Rinata* sorozat nyomtatott és hangzó kiadványai. És ezt a célt szolgálták a sorozatban az Eckhardt Mária által közreadott kompozíciók éppúgy, mint a fél évszázadon át általa vezetett Széchényi könyvtári kamarakórus mindenkori repertoárja (1–2. kép).

1. kép. Kóruspróba a Zeneműtár olvasótermében, 1971–1972. A képen látszó ajtó a tár munkaszobájába és a raktárként is szolgáló "hátsó helyiségekbe" vezetett. Az ajtó melletti baloldali polcokon a gyűjtemény muzeális értékű katalógusdobozai sorakoznak, melyek a *Musica Practica* állomány támlapjait tartalmazták. A próbán részt vevő tagok (balról-jobbra): Juhász Eszter, Neumayer Katain, Czigler Mária, Tarkói Ildikó, Révay Rita, Lévay Hedvig, Herényi Katalin, Farkas Ágnes, Jordán Katalin, Alberti Júlia, Reményi György, Molnárka Győző?, Diószegi Lajos.

A Zeneműtár történetét feldolgozó sorozatom első kötetéhez a gyűjtemény öt egykori munkatársával: Falvy Zoltánnal, Somfai Lászlóval, Hamburger Klárával, Vavrinecz Veronikával és Eckhardt Máriával készítettem életútinterjút.¹⁷ A beszélgetések egy pontján mindegyiküknek feltettem a kérdést: véleményük szerint a fiatal kutatók számára miért lenne fontos a könyvtári munka megtapasztalása, vajon mitől függ, ki hogyan hasznosítja egy muzeális gyűjtemény értékeit. Mária így válaszolt:

17 KELEMEN Éva: *Az járt oda aki kottát is tudott olvasni. Fejezetek az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára történetéből* (Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2020).

„Fontos lenne, ha minél többen kipróbálnák a könyvtári munkát. Nem egy-két hónapot, hanem legalább egy-két évet dolgoznának, úgy, mint ahogy nagyjaink is tették. Muni-
ciót találnának ahhoz, hogy mit érdemes kutatni, mi az, amihez kézenfekvően vannak
források. És annak, aki nem hivatalnoknak, hanem éppen zenetörténésznek készül,
meg kellene látni a fantáziát benne. Az már egy más kérdés, hogy azt is tudomásul kell
venni hozzá, hogy elég sok olyan járulékos munka van, amit magától nem szívesen csi-
nálna, mert mechanikusnak találja. De hát azt gyorsan el kell végezni, és akkor utána
mehet a kutatás. Egyébként a mechanikus munkák egyáltalán nem fölöslegese-
k. Rengeteget lehet tanulni belőlük: alaposítást, pontosságot, rendszert. Az viszont már
egyéni dolog és tehetség is, hogy ki mit lát meg egy-egy anyagban, mert a lehetőségeket
meg kell látni és fel kell fedezni.”

És Eckhardt Mária olyan képviselője a hazai zenetudománynak, aki – mint fogalma-
zott – sorsszerűen alakult pályája folyamán mindenkor meglátta és felfedezte ezeket
a lehetőségeket!

2. kép. Kodály emlékkoncert a Fővárosi Művelődési Házban, 1973 után. Vezényel Eckhardt Mária. A kórustagok között (második sorban balról a negyedik) Vavrincez Veronika, az OSZK Zeneműtára későbbi vezetője látható. Gupcsó Ágnes, a Zenetudományi Intézet munkatársa, a kórus zongorakísérője, szólambetanítója, későbbi másodkarnagya, a második sor bal szélén áll. – A kórus élén eltöltött több évtizedes kiemelkedő szakmai és művészi munkája elismeréseként a könyvtár vezetősége Eckhardt Máriának 2010-ben az Országos Széchényi Könyvtár Örökös Tagja kitüntető címet adományozta.

ABSZTRAKT

KELEMEN ÉVA

„Ezek sorsszerű dolgok...” Néhány gondolat Eckhardt Mária és az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára kapcsolatáról

Eckhardt Mária 1966-1973 között az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának tudományos munkatársa, könyvtárosa volt. Nevéhez fűződik a gyűjtemény Liszt-kéziratainak tudományos igényű újra-katalogizálása, mely során a zeneszerző több, korábban töredékes művét azonosította, ismeretlen forrásláncok, kapcsolatrendszerek összefüggéseit ismerte fel. Ekkor alapozta meg több évtizedes, a hazai és nemzetközi Liszt-kutatás történetében egyaránt kiemelkedő tudományos pályáját, s egyidejűleg Isoz Kálmán, a zenei gyűjtemény alapító-vezetője nyomdokain haladva, jelentős intézménytörténeti hagyomány folytatója is lett. Azonban a könyvtárban eltöltött esztendőik alatt Eckhardt Mária a Zeneműtár más állományrészeinek feldolgozásában, forrásfel-táró rendezésében–rendszerezésében is kiemelkedő munkát végzett. E munkák eredményeinek személtetésével jelen tudománytörténeti visszatekintés a lényeges gyűjteménytörténeti kapcsolódási pontokra és a tágabb tudománytörténeti összefüggésekre egyaránt rámutat.

Tárgyszavak: Liszt Ferenc, zenei gyűjteménytörténet, hagyaték, forráskutatás, kamarakórus, (oral history).

KELEMEN ÉVA zenetörténész, nyugalmazott zenei könyvtáros. Fő kutatási területe a 20. század zenei művelődéstörténete. Munkájának eredményeit konferencia-előadásokon, kiállításokon mutatta be, szakfolyóiratokban, tanulmányokban összegezte. Kötetei: *Dohnányi Ernő családi levelei* (2011), *Művészetek vándora. A zeneszerző Csáth Géza* (2015), *Az járt oda, aki kottát is tudott olvasni. Fejezetek az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára történetéből* (2020).

ABSTRACT

ÉVA KELEMEN

“These are fateful things...” Some Thoughts on the Relationship between Mária Eckhardt and the National Széchényi Library’s Music Collection

Between 1966 and 1973, Mária Eckhardt was research assistant and librarian at the Music Collection of the National Széchényi Library, where she made a new scientific catalogue of the Liszt manuscripts, identifying a number of fragmentary works and discovering the connections between previously unknown chains of sources. This achievement became the foundation of a long and outstanding career in Liszt research both in Hungary and internationally, and, at the same time, carried on the institutional tradition going back to Kálmán Isoz, the founding director of the Music Collection. During her years at the library, however, Mária Eckhardt did exceptional work also in the exploring, processing, and systematizing of other source materials in the Music Collection’s holdings. Taking into account the results of these works, the present article highlights important connections both in the history of the collection and in the broader field of science history.

Keywords: Ferenc Liszt, history of music collection, musical legacy, source research, chamber choir, oral history

ÉVA KELEMEN studied musicology at the Budapest Liszt Academy of Music and graduated as a librarian at Eötvös Loránd University. She worked in the Music Collection of the National Széchényi Library from 1985, where was the editor-in-charge of the Hungarian National Bibliography’s Music Bibliography series, for twenty years (1995-2005). She retired in 2021. Her research focuses on the cultural history of music in the twentieth century. She has worked on several key themes relating to the Music Collection: including supervising the library’s Dohnányi legacy, examining the development and historical evolution of the Music Collection, and bringing to light and analysing primary sources from the legacies of various artists and composers from the previous century.